

# חדש אסור מן התורה?

## קח מאתם

בפרשתנו מוקדשים פסוקים רבים לתיאור קרבנם של נשיאי ישראל, שבעת ההתגייסות הכללית לנדבת מלאכת המשכן החמיצו את השעה, וכעת ביקשו לעשות לכך תיקון בזריזותם להשלים את הדרוש למסע המחנות:

ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הפקדים. ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן.

תגובתו של משה רבנו ליוזמת הנשיאים מתמיהה במקצת. מלבד מקרה מיוחד שבו הובאה למשכן נדבה שטיבה בעייתי בבירו<sup>א</sup>, לא שמענו על שום תרומה שנדחתה או שנערך בעניינה בירור כלשהו. דווקא כאן, כאשר התורמים הם נשיאי ישראל והתרומה עצמה הגיונית ומתבקשת, מהסס משה לקבל מידם את הנדבה:

"ויקריבו אותם לפני המשכן" – שלא קיבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום.<sup>ב</sup>

אם כן, היה פרק זמן שבו עמדו שש עגלות ושני עשר בקר לפני המשכן, ולא נודע מה ייעשה בהם. התגלות אלוקית מפורשת היא שהכריעה בסוגיה:

ויאמר ה' אל משה לאמר. קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים איש כפי עבדתו.

מתוך הדברים אנו למדים גם במה נסתפק משה. לא הנודבים הם שדרשו בירור, אלא הנדבה. עגלות ושוורים אלו, שאל משה את עצמו, מה ייעשה בהם? כוונת הנשיאים, האמונים על צרכי עמך ישראל, הייתה ברורה למדי: בעזרתן של עגלות צב (עגלות מכוסות) איתנות ושוורים חזקים ניתן להקל בהרבה על מסעם של הלויים, נושאי המשכן. במקום להתייגע בסחיבתם של קרשי העץ וכלי הזהב הכבדים, ניתן יהיה להעמיסם על גבי העגלות ולהתנהל בקלות ובמהירות. אלא שכאן מתעוררת השאלה: האם מותר לעשות זאת? האם רצון ה' הוא שכלי הקודש, הקרשים, היריעות והאדנים יינשאו על גבי עגלות? שמא מצוותן בכסף דווקא?

<sup>א</sup> רש"י לשמות לח ח.

<sup>ב</sup> רש"י.

אמנם השאלה עצמה, לימוד היא צריכה. אם לא נצטוונו על נשיאה בכתף דווקא, מדוע לחשוב שרק כך ראוי? האם אנו באמת זקוקים לאישור כדי להכניס שיפורים טכנולוגיים מתבקשים ביישומן של מצוות ה' האם משה אינו ממציא בעיות, מדקדק ומסתפק, במקום שהקב"ה לא דרש זאת ממנו?

בא המענה האלוקי ומלמד שאכן היה בסיס לחקירתו של משה: את היריעות, הקרשים והאדנים ניתן לשאת בעגלות, אך את כלי הקודש – למרות משקלם הרב – "בכתף ישאו".

מהו הלימוד שמלמדת אותנו פרשה זו?

### איסור החדש וה"מתיר"

למסר שניתן להפיק מפרשיית קרבן העגלות ישנו, לכאורה, ניסוח חד ומוכר: "חדש אסור מן התורה". משפט זה מיוחס לבעל שו"ת חתם־סופר<sup>2</sup>, מגדולי פוסקי ההלכה במאות השנים האחרונות, וזכה לפרשנות לא מדויקת ואף מעוותת במקצת הן בפי מצדדיו והן בפי מתנגדיו.

למעשה, מדובר בפרפרזה על בסיס דברי המשנה: "החדש אסור מן התורה בכל מקום"<sup>1</sup>, שבאמצעותה ביקש החתם־סופר להביע את יחסו המסויג לחידושים מפליגים בהלכות ובמנהגי ישראל. אם נעיין במקור נמצא כי החדש הוא התבואה החדשה שצמחה בשדות, והמשנה קובעת שהיא אסורה באכילה מן התורה. כמובן, איסור זה אינו קבוע אלא זמני בלבד, וכדברי המשנה: "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש"<sup>1</sup>. הבאת קרבן העומר, ביום ט"ז בניסן, הייתה מתירה את אכילת התבואה החדשה בכל מקום מלבד במקדש, שבו הייתה ניתרת רק עם הקרבת שתי הלחם, בחג השבועות.

מתוך כך מתבאר עומק כוונתו של החתם־סופר: ודאי שאין כל אפשרות לאסור כל חידוש איסור עולמי, כשם שאין כל אפשרות להבין שהתבואה החדשה אסורה איסור עולם על מגדליה<sup>1</sup>. אך כשם שאין החדש מותר באכילה ללא "מתיר", הלא הוא קרבן העומר או שתי

<sup>2</sup> רבנו משה סופר (נולד ז' תשרי ה'תקכ"ג בפרנקפורט, נפטר כ"ה תשרי ה'ת"ר), תלמידים של רבי משולם זלמן חסיד, רבי נתן אדלר ורבי פינחס הורביץ בעל ההפלאה. שימש ברבנות ובראשות ישיבה בפרשבורג שבהונגריה ושיבתו מנתה יותר מ-500 בחורים. נחשב מגדולי הרבנים והפוסקים בדורות האחרונים וכבקיאה בכל רזי התורה בנגלה ובנסתר.

<sup>1</sup> ערלה ג: ט.

<sup>2</sup> מנחות י: ו.

<sup>1</sup> צא ולמד שבכל מקום שבו הזכיר החתם־סופר "כלל" זה של "חדש אסור מן התורה", סופו שהתיר באותה תשובה עצמה את הדבר עליידי סייגים מסוימים. עיין שו"ת חתם־סופר או"ח סימנים כח, קמח, קפא; יו"ד יט; אה"ע ח"א סט, קל; אה"ע ח"ב כט; חו"מ כח.

הלחם, כך אין החידוש מתקבל בבית המדרש ובעולם היהודי הרחב ללא "מתיר" משלו. החידוש טעון תמיד שיהוי, עיון ובירור, ורק כך בסופו של דבר מגיע שלב ההתרה. ממש כפי שלימד אותנו משה רבנו: תחילה השהה את קרבנות הנשיאים לפני פתח המשכן, כשבכך הביע בפני הקב"ה את הצורך בהכרעתו, ולאחר מכן זכה לדבר ה' שבירר את עניינו של החידוש – מה לקבל ומה לדחות.

אם כן, לא הקפאה של "שמרנות הלכתית" יש כאן, אלא מידה הגונה של מתינות, שיקול דעת וענווה. זוהי ההנהגה שמלמד אותנו משה רבנו לדורות, וזהו העיקרון שמיישם החתם־סופר, שאף הוא משה שמו.

### החדש במדינה ובמקדש

ביאור מעמיק לעיקרון זה, לפיו כל חידוש – בין בקודש פנימה ובין בתחומים המשיקים לקודש – דורש "מתיר", הציע מרן הרב זצ"ל. קודם להצעת הדברים יש לדעת כי מתוך דברי הרב זצ"ל במקומות אחדים ניכר שהוא הולך בשיטתו של החתם־סופר, וכעדותו של רבנו הרצי"ה זצ"ל: "אצל אבא התחשבות מיוחדת בתשובות חתם־סופר". בעולם האקדמי רווחת תפיסה מוטעית, המציבה את שני הגדולים הללו בעמדות מנוגדות: זה אומר "חדש אסור מן התורה" וזה אומר "הישן יתחדש והחדש יתקדש"<sup>1</sup>. אך בדברינו להלן נראה שאין משפטים אלו סותרים זה את זה, אלא אדרבה, הם משלימים זה את זה, ומרן הרב זצ"ל פסע בעקבות החתם־סופר.

העומר היה מתיר (את החדש) במדינה, ושתי הלחם במקדש. נשמה אחת היא המחיה את המדינה ואת המקדש בישראל. לא בקשרים מלאכותיים הננו מקשרים את חיי עמנו הכלליים לכל צביוניהם רק מפני שככה מורה אותנו מקור חיינו וכן הוא הצביון השלם של נשמת לאומנו. אין חצאיות, אין חלקיות ואין תוכנים של פירוד במהותה של אותה הנשמה הגדולה של האומה אשר קדושת האחדות היא כל חייה, כל יסודה וקיומה, "אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", ועל כן קולו של יעקב הוא הבוקע ועולה בצורתו המאוחדת מכל השדרות אשר בתנועת הכלל ושאיפותיו בישראל. קול הכורם והיוגב על אדמת ישראל וקול התורה והתפילה באהלי יעקב עד קול הזמרה הנאצלה אשר בהיכל ד', קול אחד הוא בתוכיות הווייתנו, בין כשהוא נודע ומוכר לבעלי הקול המשמיעים אותו לרבים

<sup>1</sup> "מתוך התורה הגואלת" ח"ב, עמ' רנא. ועיין בספר נפש־דוד לגאון האדר"ת זצ"ל (חותנו של מרן הרב זצ"ל), שם מכנה את החתם־סופר "גאון עולם, אביר הרועים, רבנו שבגולה אשר הוא עמוד ההוראה שכל בית ישראל נשען עליו".

<sup>2</sup> איגרות הראי"ה: ח"א, עמ' ריד.

ולעצמם, בין כשהוא כל כך נעלם עד לאפס הכרה. ומתוך הקול הכללי ומקור חייו, יוצאים הם שני הצדדים המבליטים את מהותה של האומה אשר בגודלה ובבניינה הם גדולים ומבונים, ובקוטנה ובחורבנה הם מוקטנים והרוסים, והם הם המדינה והמקדש.<sup>ט</sup>

מטבע לשונם של חז"ל באיסור החדש – "במדינה" ו"במקדש" – מתגלה כבעל משמעות עמוקה לדורות. אין לך דור שאין הקב"ה עושה בו חדשות, אין לך עידן שאינו מעמיד את העולם בפני שינויים ותמורות, וממילא פסיקת ההלכה עומדת במידה מרובה על היכולת להתמודד עם השינוי – בין לאיסור ובין להיתר. התמודדות זו, מאיר מרן הרב זצ"ל, אינה במקדש בלבד – בתחום הקודש. בישראל מעולם לא נהגה הפרדת רשויות בין קודש וחול, משום ש"הנשמה הגדולה של האומה" מאחדת את שני התחומים הללו ורואה בהם מסכת אחת של חיים מלאים – חיי אדם, שנשמתו יורדת מן השמים ורגליו מוצבות ארצה.

הקשר בין המדינה והמקדש, החול והקודש בישראל, אינו מלאכותי; משמע: אין כאן הרכבה מקרית של תוכן ומסגרת, אור וכלי, צורה וחומר. אין כאן בכלל מושג של "חלקיות", משום שמדובר בקשר מהותי, באחדות. קולם של הכורמים והיוגבים הישראליים אחד הוא עם קול בעלי התורה והתפילה אשר באוהלי יעקב, ושני קולות אלו מבטאים וממשיכים את קול זמרת הלויים בהיכל ה'. גם שותפות גורל יש בין שני התחומים הללו: כאשר המדינה בנויה על תלה החול והקודש שבה מרוממים ומשוכללים, ואילו כאשר היא חרבה – שניהם מאבדים מכוחם.

בכל העמים אשר רוח חייהם הוא בעל תכונה מורכבת, אם גם יהיה להם איזה תוכן הגורם לפעמים לעצב את תכנית מדינתם ותכנית מקדשם באיזה עיצוב מכונתי אשר יאגדם ברתוקות של איחוד, מתוך שהאיחוד הזה הוא בלתי טבעי להם הרי הם מוכרחים תמיד להיות רודפים אחרי תוכנים חדשים להשיג על ידם איזה סמך של חיזוק בעד המצב הקיים, "אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים", ובשביל כך האוצרות אשר הרכוש הישן המאחד את הווייתם אינם בני קיימא, והלהיטות אחרי כל תוכן חדש קשורה היא בטבע מציאותם, אין החדש צריך אצלם היתר, כי מבלעדי חליפת תוכן וחיידוש צורה אין עמדה לההרכבה המכוננית, שמקור חיים עצמי אין לה, ושן הזמן הולכת ומכלה אותה, והם עומדים תמיד בעצם ומדרגה של "יבחר אלהים חדשים"<sup>יא</sup>.

<sup>ט</sup> מאמרי הראי"ה, עמ' 181.

<sup>י</sup> ישעיהו מא ז.

<sup>יא</sup> שופטים ה ח.

קשר הגומלין החי שבין מדינה ומקדש הוא עניין ישראלי מהותי, ואילו אומות העולם אינן מתנהלות כך. גם אצל אומות העולם קיים מושג של "מקדש", בין אם בצורה של עבודה-זרה ובין אם בצורה הקרובה יותר לאורחא דמהימנותא. אמנם הקישור העצמי שבין המקדש למדינה אינו קיים אצלם. אם קיימים קשרים כאלה, הרי הם בלתי טבעיים, מורכבים, ותמיד הם דורשים חיזוק וחיידוש. כאשר מצבך אינו שלם, הרי שהכוח החיוני לך יותר מכול הוא "הלהיטות אחר כל תוכן חדש", שכן התוכן החדש עשוי להציע מציאות טובה יותר הן ביחס למדינה והן ביחס למקדש.

לא כאלה חלק יעקב. האחדות המהותית של המדינה והמקדש טבוע הוא בעצם נשמתנו, רק הסיגים אשר נדבקו בנו מדרכי הגוים, הם הם הגורמים לתועים איזה תקופה קצרה לחשוב שיוכל להיות אצלנו תכנית של מדינה שאינה תכנית של מקדש, או תכנית של מקדש שאינה של מדינה, על פי מעמק הרוח ויסוד היצירה שלהם, ובשביל שהעושר הגדול של החיים ועצמת כוח הקיום המונח בכוח הגדול אשר לעם הקדוש, אשר חיי עולם הם חייו, כל זה הוא מונח דווקא בתורה הקדומה הישנה, אשר רוחה והווייתה הוא מאז מקדם "עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל"<sup>21</sup>.

באשר כל סדרי המדינה – התחום שמחוץ למקדש – מאוחדים בעניינם עם המקדש וערוכים על פי תכניתו, הרי שהפנייה הישראלית הטבעית אינה אל עבר החידוש החדש, אלא דווקא אל הישן, הקדום, העתיק. הנקודה שממנה באנו, "התורה הקדומה הישנה אשר רוחה והווייתה הוא מאז מקדם", היא מעיין חיינו בשני התחומים גם יחד.

בשביל כך הננו מתייחשים אל כל חדש בשאלה והננו זקוקים לתוכן המתיר את החדש, והמראה בעליל שזה הבא מן החדש בצורתו החיצונה, באמת הוא עתיק עתיקא, ואז הוא מתקבל באהבה והוא הולך ומתקשר בקשר המקודש של היסוד האחדותי של האומה בכל מהלכי חייה. וסימן לדבר: "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש".

הסברה לא להצריך לשאול שאלת חכם בחידושים מודרניים וטכנולוגיים בחיי המדינה, מיוסדת על הפרדה בין הדת וחיי הקודש למדינה ולחיי החול. אך הרב מחדש שאצלנו אין הפרדה, ואף חיי החולין קשורים אל הקודש, ומשום כך כל חידוש בהם צריך עיון וזקוק למתיר.

<sup>21</sup> משלי ח כו.

"בשביל כך", בגלל הקשר העצמי שבין המקדש והמדינה, המורה לנו לנהל את כל מערכות חיינו על-פי תוכן החיים הישן והעתיק של התורה הקדומה שניתנה לנו בסיני, "הננו מתייחסים אל כל חדש בשאלה". לא בעוונות או בשלילה, אבל בשאלה התלויה ועומדת כנגדו עד שתבוא לכלל הכרעה. וכיצד היא אותה הכרעה? "הננו זקוקים לתוכן המתיר את החדש", לדבר מה שיוכיח שאכן הוא שייך במהותו לתוכן העתיק ואינו סותר אותו בכהוא זה. אז, אכן, "הוא מתקבל באהבה", הולך ומתקשר, הולך ונטמע "בקשר המקודש של היסוד האחדותי של האומה בכל מהלכי חייה"<sup>97</sup>.

ומתוך האור הישן, האורה שברא צור כל העולמים מאז מראשית, ו"שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו"<sup>98</sup>, מאור קדום זה, שנגזר בנשמת ישראל באורה של תורה, מהאור הישן הזה יזרח לנו אור חדש, אשר על ציון יאיר, ונזכה כולנו במהרה לאורו, בגווני השונים והמאוחדים במקורם באור חיים שלמים, אשר יקיפו את כל הווייתנו ויאחדו את כל פרודותינו במדינה ובמקדש, שייבנו יחדיו במהרה בימינו אמן.

התוכן המתיר הוא האור הקדום, אור שבעת הימים שבו ראה אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו, אור החודר לעצם מהותו של כל דבר ואין לפניו צללים וחשכה גם אם אבדה לנו הנבואה. אור זה זמין לנו, משום שהקב"ה גזר אותנו באורה של תורה שנטע בתוכנו, בנשמתנו. אמנם לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, אלא רק מי שנטל תחילה כתרה של תורה המונח בקרן זוית וקיים בעצמו "הפוך בה והפוך בה"<sup>99</sup> עד שנהפך בעצמו למי שכל גופו אש של תורה<sup>100</sup>. את הזוכים לכך אנו מכירים בתור גדולי תלמידי-החכמים שבכל דור ודור, האמונים על הנחלת התורה לדורות הבאים, העומדים תחת משה לקבל את נדבת לבם ואת חידושיהם של ישראל במקדש ובמדינה, והם המופקדים על הכוח המתיר – הגוזר אומר לקרב או לרחק – בדבר ה"<sup>101</sup>.

<sup>97</sup> ועיין איגרות ראי"ה, איגרת קסד, דוגמאות שהרב נותן כיצד משתמשים בתוכן מתיר.

<sup>98</sup> בראשית רבה ג: ד.

<sup>99</sup> אבות ה: כב.

<sup>100</sup> ראה חגיגה כז, א.

<sup>101</sup> ובמקום אחר (מאמרי הראי"ה, עמ' 474) כתב הרב זצ"ל דברים דומים ומשלימים לדבריו דלעיל: "ממחרת השבת היו קוצרים את העומר בזמן שבית המקדש היה קיים. העומר היה בא להתיר את החדש במדינה, ושתי הלחם היו מתירים את החדש במקדש. כי ישנן שתי קדושות: קדושת המקדש וקדושת המדינה. ושתיהן צריכות להיות דבוקות וקשורות זו בזו מבלי להפריד ביניהן. כל חדש אסור הן במקדש והן במדינה, עד אשר יקריבו חלק ממנה לגבוה. "משחרב בית המקדש התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהיה יום הינף כולו אסור" (ר"ה ד: ג), מכיוון שאי אפשר היה להתיר את החדש ולהקריב ממנו לגבוה. כדבר הזה עלינו לנהוג גם בכל ענייני החדש המתעוררים בעולמנו, הן בנוגע למדיניות והן בנוגע לעניינים דתיים. גם

במובן זה ישנם שני מיני חדש: חדש המיוסד על יסודות התורה, על יסוד קדושת ישראל ושחלק ממנו הוקרב לגבוה, וחדש שהוא זמורת זר, חדש שאין לו כל קשר עם הקדושה. המין הראשון הוא חדש שהותר. והמין השני הוא חדש שאסור בכל מקום".